

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

ASSETJAMENT ESCOLAR EN LES ESCOLES PRIMÀRIES. IMPACTE I INTERVENCIIONS EDUCATIVES PER LA PREVENCIÓ.

Maria Amengual Vidal

Grau de: Infermeria

Facultat de: Infermeria i Fisioteràpia

Any acadèmic 2021-22

ASSETJAMENT ESCOLAR EN LES ESCOLES PRIMÀRIES. INTERVENCIÓ ENFERMERA.

Maria Amengual Vidal

Treball de Fi de Grau

Facultat de: Infermeria i Fisioteràpia

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2021-22

Paraules clau del treball:

Nins, educació en salut, assetjament escolar, infermeria d'atenció primària

Niño, educación en salud, acoso escolar, enfermería de atención primaria

Child, Health education, bullying, primary care nursing

Nom del tutor / la tutora del treball: Andreu Bover Bover

Nom del tutor / la tutora (si escau)

Autoritz la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☒	☐

Resum:

Un estudiant és assetjat quan està exposat de manera repetida a accions negatives per part d'un o més estudiants, sense capacitat per defensar-se. Cada cop es fa més evident la necessitat d'actuar sobre aquest tema per l'increment de casos i les repercussions devastadores que tenen sobre la víctima, a més que l'assetjament es considera un problema important de salut pública i és un fenomen generalitzat en els països industrialitzats. L'objectiu general d'aquest treball és conèixer l'impacte que té l'assetjament i les possibles intervencions d'educació per la salut en els centres d'educació primària duts a terme per la infermera d'atenció primària, motiu pel qual es du a terme una recerca bibliogràfica a diferents bases de dades d'on s'obtenen 28 articles. Dels quals s'extreu que ens trobem davant una situació on la majoria de les conseqüències succeeixen a la víctima, la qual pot presentar diversos símptomes molt variats tant físics com psicològics. A més, els alumnes no consideren que tant el professorat com les normes de conducta de l'escola abordin aquest tipus de situacions de la manera idònia. Les persones involucrades en l'assetjament poden presentar diverses característiques algunes de les quals estan influïdes per la criança dels pares. El que sí que s'evidencia és que hi ha una relació de poder on la víctima és considerada vulnerable. A part, també és important destacar les característiques dels centres educatius que també poden influir en el percentatge de casos d'assetjament. Després de considerar totes aquestes característiques, ens trobem amb una llista de diferents programes que pretenen prevenir l'assetjament des de diverses perspectives com poden ser abordar-lo des de videojocs, des de la millor formació dels professors o la millora en la criança per part dels pares, entre d'altres. Per tant, es conclou que es fa evident la necessitat d'una infermera escolar que dugué a terme intervencions efectives i atractives pels alumnes per reduir l'assetjament escolar, a part d'una millor formació de professors i millor criança per part dels pares.

Paraules clau: Nins, educació en salut, assetjament escolar, infermeria d'atenció primària

Resumen:

Un estudiante es asediado cuando está expuesto de manera repetida a acciones negativas por parte de uno o más estudiantes, sin capacidad para defenderse. Cada vez se hace más evidente la necesidad de actuar sobre este tema por el incremento de casos y las repercusiones devastadoras que tienen sobre la víctima, además que el acoso se considera un problema importante de salud pública y es un fenómeno generalizado en los países

industrializados. El objetivo general de este trabajo es conocer el impacto que tiene el acoso y las posibles intervenciones de educación por la salud en los centros de educación primaria llevados a cabo por la enfermera de atención primaria, motivo por el cual se lleva a cabo una investigación bibliográfica a diferentes bases de datos de donde se obtienen 28 artículos. De los cuales se extrae que nos encontramos ante una situación donde la mayoría de las consecuencias suceden a la víctima, la cual puede presentar varios síntomas muy variados tanto físicos como psicológicos. Además, los alumnos no consideran que tanto el profesorado como las normas de conducta de la escuela aborden este tipo de situaciones de la manera idónea. Las personas involucradas en el acoso pueden presentar varias características algunas de las cuales están influidas por la crianza de los padres. El que sí que se evidencia es que hay una relación de poder donde la víctima es considerada vulnerable. Aparte, también es importante destacar las características de los centros educativos que también pueden influir en el porcentaje de casos de acoso. Después de considerar todas estas características, nos encontramos con una lista de diferentes programas que pretenden prevenir el acoso desde varias perspectivas como pueden ser abordarlo desde videojuegos, desde la mejor formación de los profesores o la mejora en la crianza por parte de los padres, entre otros. Por lo tanto, se concluye que se hace evidente la necesidad de una enfermera escolar que llevó a cabo intervenciones efectivas y atractivas por los alumnos para reducir el acoso escolar, aparte de una mejor formación de profesores y mejor crianza por parte de los padres.

Palabras clave: Niño, educación en salud, acoso escolar, enfermería de atención primaria

Abstract:

A student is besieged when repeatedly exposed to negative actions by one or more students, without the ability to defend themselves. The need to act on this issue is becoming increasingly apparent due to the increase in cases and the devastating impact they have on the victim, as well as the fact that harassment is considered a major public health problem and is a widespread phenomenon in the industrialised countries. The general aim of this work is to know the impact of harassment and possible health education interventions on primary education centers carried out by the primary care nurse, which is why a bibliography inquiry is carried out at different databases from which 28 articles are obtained. We are faced with a situation where most of the consequences are the victim, which may present various symptoms, both physical and psychological. In

addition, pupils do not consider that both teachers and school norms of conduct address such situations in the right way. People involved in harassment may present various features, some of which are influenced by parent raising. What is evident is that there is a power relationship where the victim is considered vulnerable. In addition, it is also important to highlight the characteristics of educational establishments which can also influence the percentage of cases of harassment. After considering all these features, we have a list of different programmes that aim to prevent harassment from various perspectives such as video games, better teacher training or better parenting, among others. It therefore concludes that the need for a school nurse to make effective and attractive interventions by pupils to reduce bullying is evident, as well as better teacher training and better parent raising.

Keywords: Child, Health education, bullying, primary care nursing

Índex

	Pàg.
1. Introducció.....	7
2. Objectius del treball.....	10
3. Estratègia de la recerca bibliogràfica.....	10
4. Resultat de la cerca bibliogràfica.....	11
5. Discussió.....	20
5.1. Identificar l'impacte que té l'assetjament escolar sobre els diferents actors que hi participen.	20
5.2. Suggestir a partir de la recerca feta diferents intervencions de prevenció d'assetjament efectives.....	23
5.3. Limitacions.....	27
5.4. Implicacions.....	27
6. Conclusions.....	29
7. Bibliografia.....	30

1. INTRODUCCIÓ

Considero que l'assetjament escolar és un tema que s'hauria d'abordar més en les escoles i tractar des de ben petits per prevenir-lo, ja que malgrat que hi ha moltes campanyes contra l'assetjament escolar en l'àmbit nacional, realment en el dia a dia de les escoles no s'aborda aquest tema com tocaria i, per tant, no se li dona la importància que realment té, motiu pel qual penso que és una qüestió encara molt invisible on no es veuen totes les conseqüències psicològiques que té per la persona que el sofreix, doncs, encara queda molta feina per fer de visibilització i reconeixement, és per això que he elegit fer la meua recerca bibliogràfica sobre aquesta qüestió. També penso que molt de cops, els espectadors de l'assetjament no saben molt bé com actuar davant aquest per por o per desconeixement simplement i considero que necessiten més eines per saber que fer realment quan presencien un cas d'assetjament. A més, considero que és realment important dur a terme accions per prevenir l'assetjament escolar, ja que així també prevens totes les conseqüències en salut que té per l'infant que la sofreix i que poden repercutir-li en la seva vida. Des de la meua experiència personal, com a víctima d'assetjament escolar psicològic, puc dir que es necessita fer molta més educació per millora aquesta situació, perquè tota la part d'assetjament psicològic segueix sense ser considerat assetjament per la majoria de persones, perquè es consideren bromes entre nins que juguen sense tenir en compte el que realment sofreix aquella persona. A més, des de la meua experiència com estudiant de pràctiques en pediatria en el centre de salut, considero que des d'infermeria d'atenció primària es fa poca feina en aquest aspecte que pot influir tant en la salut dels nins, ja que estant allà vam tenir en consulta nins que estaien sufrint assetjament escolar i en cap moment s'abordava aquest tema en la consulta, ni tampoc hi havia una comunicació efectiva entre l'escola i el centre per notificar-se els casos o parlar de l'evolució dels casos existents.

La infància segons l'UNICEF és molt més que l'època que transcorre fins a arribar a l'edat adulta, es refereix a l'estat i la condició de vida d'un nin, és a dir, la qualitat d'aquests anys. Implica un espai limitat i segur on els nens han de poder créixer, jugar i desenvolupar-se (1). Aquesta definició ve de la convenció sobre els drets dels nens de 1989, la qual ha tingut molta repercussió sobre els drets dels nens i ha millorat les condicions de vida d'aquests, reduint la mortalitat infantil i augmentat l'escolarització. A pesar d'això, encara avui en dia a molt de nens de tot el món que se'ls denega l'accés al dret a la salut, a l'educació o a la protecció. Per tant, a pesar del progrés, hi ha molt de

nens sense escolaritzar inclús en educació preescolar, la qual és una etapa educativa important pel seu desenvolupament (2), i aquest desenvolupament juntament amb el creixement d'un nen o nena és fonamental, ja que determina com serà d'adult (3). Per això des de l'UNICEF es té l'objectiu d'aconseguir l'ensenyament primari universal amb una igualtat d'oportunitats per a les nenes i els nens. Segons la seva directora executiva, és un objectiu realista, assequible, viable i, el més rellevant encara, és el dret inalienable dels nens (4). A més, segons l'OMS, les escoles exerceixen una funció vital en el benestar dels estudiants, les famílies i les seves comunitats, i el vincle que existeix entre l'educació i la salut mai havia quedat tan patent (5).

També en la convenció de 1989 es consagra el dret a la protecció, però encara així mil milions de nens sofreixen violència de diferents tipus, entre la que es troba la violència entre iguals en l'escola, la qual és una preocupació igual que l'augment de l'assetjament cibernètic (2). I és que encara que l'assetjament escolar és un fenomen molt antic, no ha estat fins a principis dels anys 70 que ha sigut objecte d'estudi en alguns països i ja més tard a finals de la dècada dels 80 i 90 es van fer eco a més països. Ha estat en els darrers anys que hi ha hagut un desenvolupament en aquest camp, tant en termes d'investigació com d'intervenció i polítiques nacionals. Aquest impuls ha vingut per la visibilitat mediàtica que se li ha donat en aquests anys (6).

Segons Olweus (1973), l'assetjament escolar és una forma de violència que es dona entre companys, i el descriu com: “un estudiant és assetjat o victimitzat quan està exposat de manera repetida a accions negatives per part d'un o més estudiants, sense capacitat per defensar-se”. Per definir-lo de forma més precisa cal mencionar que és necessari que els subjectes posseeixin intencionalitat, que s'ha de repetir durant un període de temps, ha de causar dany a una víctima que es troba sola i no hi ha d'haver una provocació per part de la víctima. Actualment, trobem moltes formes d'assetjament escolar com l'assetjament físic, psicològic on incloem l'aïllament social, l'extensió de rumors i la burla; i l'assetjament digital (7). Situant el període d'auge de l'assetjament en l'educació primària i del ciberassetjament en la secundària (8). A més depenent del contingut podem trobar assetjament racista, sexual o homòfob (7). Cada cop es fa més evident la necessitat d'actuar sobre aquest tema per l'increment de casos i les repercussions devastadores que tenen sobre la víctima, la qual pot presentar problemes de salut físics i emocionals que repercuteixen directament en el seu dia a dia i en el seu rendiment acadèmic de tal manera

que la víctima en casos extrems pot arribar a plantejar-se el suïcidi (7,9–11). Es veu com l'entorn escolar influeix en la salut dels nins donat que és vital pel seu benestar i el rendiment acadèmic que el nin gaudeixi de l'escola (12). Per tant, el deterior de les relacions entre iguals disminueix la qualitat de la docència i afecta el rendiment, ja que no permet que l'escola compleixi les seves funcions de manera adequada. L'ambient hostil perjudica les relacions entre totes les persones que conformen aquesta institució incloent les famílies (13). A més, per culpa de l'assetjament a través d'internet, que de cada cop està més en augment en contraposició al tradicional que ha disminuït relativament (8), l'assetjament ja no es produeix només en les escoles sinó que també es pateix a casa i, per tant, les víctimes sofreixen l'agressió a qualsevol hora del dia sense poder tenir un lloc o un espai segur on no patir-lo com podia ser ca seva (7). Mencionar també que l'assetjament es considera un problema important de salut pública i els afectes emocionals i físics que produeix son duradors en el temps podent causar problemes de conducta (14).

Encara que hi ha vegades que els nins conten el que els succeeix, no sempre és així. La majoria no ho conta per por a les represàlies, perquè pensen que són covards per no saber defensar-se, perquè pensen que no es maltracta o perquè pensen que s'ho mereixen. També ens trobem amb casos de víctimes que s'han acabat resignant perquè ho han denunciat, però els adults li han restat importància (7).

És important mencionar que aspectes negatius per la salut dels nins com el consum de substàncies il·lícites com podria ser el consum de risc d'alcohol, el consum de tabac o cànnabis, sol ser dut a terme per les víctimes (10).

L'assetjament entre iguals és un fenomen que succeeix a tots els països on s'ha estudiat (9), convertint-se en un fenomen generalitzat en els països industrialitzats. Segons diferents estudis epidemiològics, la prevalença de l'assetjament globalment està entre un 20-30%, mentre que el percentatge de victimització greu es troba entre el 3-10%. A més segons l'informe del Defensor del poble, a Espanya és un fenomen que ha augmentat; i diversos estudis assenyalen que entre un 30-40% dels alumnes espanyols es veuen implicats d'alguna manera (11). Un altre estudi mostra que la prevalença en Espanya de l'assetjament tradicional és d'un 13,3%, la de ciberassetjament d'un 7,62% i la de nins/es que han sofert ambos és d'un 6,9%. A més un altre estudi revela que un 2,5% dels menors

espanyols han sigut objecte del ciberassetjament (9). Segon un altre estudi, en Espanya entre un 5-20% dels alumnes de primària i secundària reconeixen ser víctimes i entre el 4-10% ser agressors (15). Però cal mencionar que es comprova que aquestes dades disminueixen com més edat tenen els nins, es considera que és així, ja que se suposa que així com creixen adquireixen madures (7,11,16).

Per tant, considero que des d'atenció primària s'hauria de dur a terme més intervencions en les escoles per abordar l'assetjament escolar des d'edats primerenques i reduir les xifres d'aquest i així millorar la salut tant física com psicològica dels nins, a més de millorar els resultats acadèmics.

2. OBJECTIUS

- Objectiu general: Conèixer l'impacte que té l'assetjament i les possibles intervencions d'educació per la salut en els centres d'educació primària duts a terme per la infermera d'atenció primària.
- Objectius específics:
 - o Identificar l'impacte que té l'assetjament escolar sobre els diferents actors que hi participen.
 - o Descriure a partir de la recerca feta diferents intervencions de prevenció d'assetjament escolar efectives.

3. ESTRATÈGIA DE LA RECERCA BIBLIOGRÀFICA

Per dur a terme la recerca bibliogràfica dels articles utilitzats per la realització d'aquest treball s'han utilitzat les següents bases de dades: pubMed, IBECS, CINAHL, cochrane, violence and abuse abstracts i portal de psicologia de UIB; ja que s'ha considerat que eren les que contenien articles relacionats amb el tema de recerca.

En elles s'han emprat les següents paraules claus en català, castellà i anglès depenent de la base de dades i l'idioma que acceptes: nins/niño/child fent referència a persones entre 6 i 12 anys; educació en salut/educación en salud/health education referint-se a ensenyament que augmenta la consciència i influeix favorablement en l'actitud per la millora de la salut tant individual com col·lectiva; assetjament escolar/acoso escolar/bullying fent referència al comportament agressiu intencionat per causar dany o angoixa; i infermeria d'atenció primària/enfermería de atención primaria/primary care

nursing referint-se a tècniques o mètodes d'atenció al pacient fet servir per infermeres com a proveïdors d'atenció primària.

El booleà utilitzat ha estat AND que és un operador de reducció i, per tant, obtenim només aquells elements comuns dels termes combinats.

A l'hora de seleccionar els articles d'interès he tingut en compte els següents criteris d'inclusió i exclusió:

- Criteris d'inclusió: articles publicats entre 2011-2021, centrats en alumnes en edat escolar de primària, que tractin la prevenció de l'assetjament escolar com a objectiu principal i articles en anglès, espanyol i portuguès.
- Criteris d'exclusió: centrats en ciberassetjament o algun tipus d'assetjament específic només, que tracti violència que no és entre iguals, centrats en l'assetjament a un tipus de víctima específica com discapacitats, descripció de programes de prevenció que no inclouen la seva eficàcia o parlen sobre costos i no poder accedir al text complet de l'article.

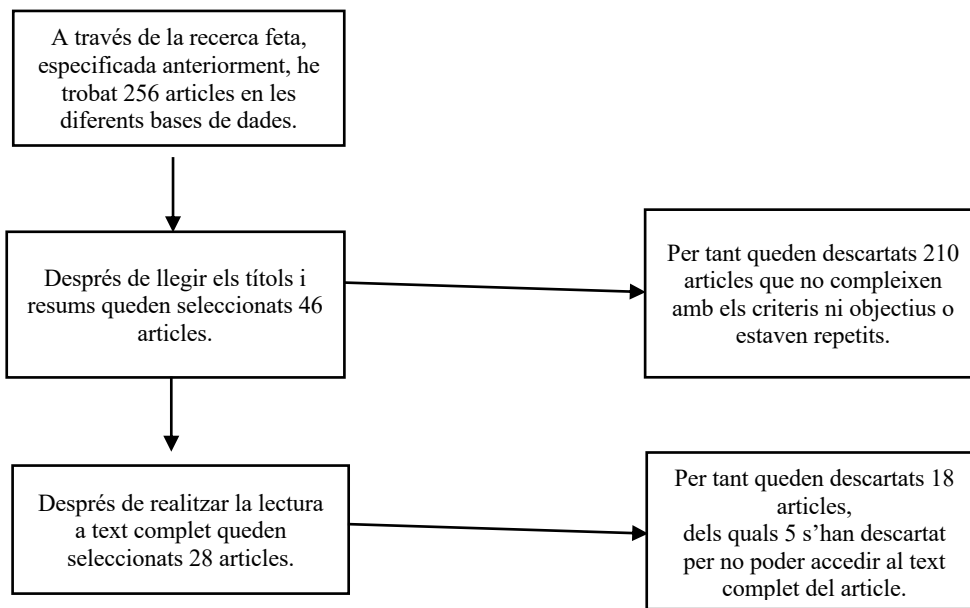
4. RESULTATS DE LA CERCA BIBLIOGRÀFICA

A l'hora de fer la recerca bibliogràfica he introduït en les bases de dades seleccionades les paraules claus unides pel booleà elegit.

Tant en el PUBMED com en CINAHL, cochrane i violence and abuse abstracts he utilitzat child AND bullying AND health education. En canvi, en IBECS i en el portal de psicologia de UIB he emprat niño AND acoso escolar.

Per la selecció dels articles he seguit una sèrie de fases per anar descartant els articles que no s'ajustaven als nostres objectius i no complien els criteris d'inclusió abans mencionats. En una primera fase he descartat llegint el títol i després el resum, posteriorment dels articles seleccionats he dut a terme una lectura crítica per acabar de descartar els articles que no s'ajustaven als objectius del treball. En aquesta fase me trobat amb la limitació de que no he pogut accedir a tots els articles, quedant així 5 articles exclosos sense haver pogut dur a terme la lectura crítica.

En el següent diagrama de flux queden reflectides les diferents fases:

Els articles inclosos en la revisió els podem veure sintetitzats en les següents taules resums. S'han separat els articles en si responien el primer o el segon objectiu específic, si responien als dos objectius, s'han inclòs en les dues taules.

1. Identificar l'impacte que té l'assetjament escolar sobre els diferents actors que hi participen.

Any publicació	Autor principal	Lloc	Data de recollida de dades	Inclusió de casos	Subjectes d'estudi	Fonts de dades	Mida mostral	Rang d'edat	Nivell d'evidència
2011	<u>Kärnä, A</u>	Finlàndia	2007-2008	78 escoles	429 aules	Qüestionari revisat de assetjador/víctima de <u>Olweus</u> , escala <u>provictim</u> , escala de empatia, escala d'autoeficàcia per la defensa	8166 estudiants	9-11 anys	1+
2011	<u>Armero, P.</u>	Madrid, Espanya	-	-	-	-	-	-	4
2019	Alonso, M ^a Mar	Màlaga, Espanya	2015-2016	Escola pública	Alumnes de 6 ^o	Enquesta <u>validad</u> emprada en l'informe <u>Violència escolar: el maltracte entre iguals en la ESO</u>	64 alumnes	11-12 anys	1+
2013	<u>Jenson, J.</u>	Denver, EEUU	-	28 escoles	Alumnes de 4 ^o , 5 ^o i 6 ^o	Qüestionari revisat de <u>Olweus</u> sobre l'assetjament/víctima per estudiants	876 estudiants	9,82 anys de mitjà	1+
2019	<u>Clarkson, S</u>	Regne unit	2013-2014	41 escoles primàries	-	Qüestionari revisat de assetjador/víctima de <u>Olweus</u>	-	7-12 anys	1-
2013	<u>Espelage, D.</u>	Mitjà Oest de EEUU	Setembre 2010- maig 2011	36 escoles	Alumnes de 6 ^o	Escala de <u>intimidació</u> , escala de <u>victimització</u> , escala de <u>bregues</u> i escala <u>bully</u> de la universitat de <u>Illinois</u> . Escala d'objectiu d'agent de <u>contingut homofòbic</u> i <u>Enquesta sobre assetjament sexual de l'associació estatunidenca de dones universitàries</u>	3616 alumnes	-	1+

2012	Schroeder, B.	Estats Units	Període d'avaluació de 3 anys	70 edificis escolars	Alumnes de graus de k a 12	Qüestionari d'intimidació d'Olweus	100.000 nins	-	2++
2015	DeSisto, M.	-	-	-	-	-	-	-	4
2018	Kaufman, T.	Paisos Baixos	Maig 2012- maig 2014	98 escoles primàries	Alumnes de 2° a 5°	Qüestionari assetjador/víctima, Social Phobia Cribatge Questionnaire, Escala de Trastorn de Depressió Major, Escala de problemes de conducta d'autoinforme de joves, Qüestionari de Temperament en la Infància Mitjana, escala d'autoestima de Rosenberg i Escala de calidesa i rebuig de EMBU	9122 alumnes	7-12 anys	1+
2018	Nieblas, C.	Mèxic	-	28 escoles	Alumnes de 4°, 5° i 6°	Adaptació de la sub-escala Participant Role Approach i Adolescent Measure of Empathy and Sympathy	787 estudiants	9-12 anys	1+
2020	Mendoza-González, B.	Mèxic	-	11 escoles públiques	Alumnes de 3° a 6° de primària i tres primers cursos de la ESO	Qüestionari d'assetjament, qüestionari de atributs personals, food overintake questionnaire, qüestionari d'actituds i estratègies cognitives socials i qüestionari de pràctiques de criaça	1190 estudiants	8-16 anys	3

2014	Ross, S.	Nord-est del Pacífic	2008-2009	3 escoles primàries	Alumnes de 3º, 4º i 5º	Enquesta d'experiència estudiantil	483 estudiants	-	2+
2012	Joronen, K.	Finlàndia	Setembre 2007-abril 2008	4 aules de dues escoles primàries	Alumnes de 4º i 5º	Escala de perfil de benestar escolar	134 alumnes	9-12 anys	1+
2020	Monteiro, R.	Brasil	-	Escoles públiques	-	Escala de victimització d'assetjament, inventari de depressió infantil i Qüestionari de valors bàsics infantils	455 alumnes	-	3
2015	Fernández, C.	Espanya	-	248 Escoles de primària	Alumnes de 5º i 6º	Implicació en la victimització i agressió en l'assetjament i ciberassetjament, escala d'autoestima de Rosenberg, escala climàtica de school Wilde i Percepció de l'estudiant sobre el seu rendiment acadèmic	1278 escolars	10-14 anys	3
2014	Murrieta, P.	Mèxic	-	2 escoles públiques	Alumnes de 5º i 6º de primària	Escales de victimització, agressió i conductes positives de Orpinas i qüestionari de característiques sociodemogràfiques.	302 nins	9-15 anys	1+
2011	Gómez, T.	Extremadura, Espanya	2008-2009	20 escoles públiques i privades	Alumnes de 5º i 6º de primària	Qüestionari del defensor del poble-unicef	620 alumnes	-	3

2018	Cerezo, F.	Murcia i Valencia, Espanya	-	34 aules	-	Bull-S, escala del clima social escolar i familiar de <u>Moos</u> , escala de socialització parenteral en <u>l'adolescència</u> .	847 alumnes	9-18 anys	3
------	------------	----------------------------------	---	----------	---	---	----------------	--------------	---

2. Suggestir a partir de la recerca feta diferents intervencions de prevenció d'assetjament efectives.

Any publicació	Autor principal	Lloc	Data de recollida de dades	Inclusió de casos	Subjects d'estudi	Fonts de dades	Mida mostral	Rang d'edat	Nivell d'evidència
2011	<u>Kärnä</u> , A	Finlàndia	2007-2008	78 escoles	429 aules	Qüestionari revisat de assetjador/víctima de <u>Olweus</u> , escala <u>províctim</u> , escala de empatia , escala d'autoeficàcia per la defensa	8166 estudiants	9-11 anys	1+
2022	<u>Bright</u> , M	Florida, EEUU	-	12 escoles	72 aules	Enquesta creada per l'investigador	1176 estudiants	-	1+
2014	<u>Ross</u> , S.	Nord-est del Pacífic	2008-2009	3 escoles primàries	Alumnes de 3°, 4° i 5°	Enquesta d'experiència estudiantil	483 estudiants	-	2+
2016	Ortiz-Bush, Y	Californià, EEUU	-	-	Consellers escolars i mestres en formació de k-12	Enquesta elaborada per els autors	16 participants	-	3

2013	<u>Jenson, J.</u>	Denver, EEUU	-	28 escoles	Alumnes de 4º, 5º i 6º	Qüestionari revisat de <u>Olweus</u> sobre l'assetjament/víctima per estudiants	876 estudiants	9,82 anys de mitjà	1+
2019	<u>Clarkson, S</u>	Regne unit	2013-2014	41 escoles primàries	-	Qüestionari revisat de assetjador/víctima de <u>Olweus</u>	-	7-12 anys	1-
2021	Kim, J.	Alemanya	2001-2002 i seguiment en el 2021	17 escoles	-	Qüestionari d' <u>evistimes</u> d'assetjament de <u>Olweus</u>	280 <u>famílies</u>	2-6 anys i seguiment als 12-16 anys	1+
2013	<u>Espelage, D.</u>	Mitjà Oest de EEUU	Setembre 2010- maig 2011	36 escoles	Alumnes de 6º	Escala de <u>intimidació</u> , escala de <u>victimització</u> , escala de <u>bregues</u> i escala <u>bully</u> de la <u>universitat de Illinois</u> . Escala d' <u>objectiu d'agent de contingut homofòbic</u> i <u>Enquesta sobre assetjament sexual de l'associació estatunidenca de dones universitàries</u>	3616 alumnes	-	1+
2019	<u>Herazo-Beltrán, Y.</u>	Colombià	-	16 escoles públiques	-	<u>La meua vida en la escola</u> , <u>Trait meta-mood scale-24</u> i <u>Qüestionari de activitat física per nins en edat escolar i per adolescents</u>	911 nins i adolescents	7-17 anys	2+
2016	Filella, G.	Espanya	-	10 Escoles de <u>primaria</u>	Alumnes de 5º i 6º	Qüestionari de desenvolupament personal, qüestionari clima social aula i clima pati alumnat, qüestionari de valoració <u>Happy 8-12</u> de l'alumnat i del professorat, <u>Strait-Trait Anxiety inventory for children</u> , <u>Registre anecdòtic</u> de	574 alumnes	Mitjà de 10 anys	1+

						conductes conflictives en el pati i qualificacions de les assignatures instrumentals			
2017	Valdés, A.	Mèxic	<u>Gener a marc de 2015</u>	Escoles primàries públiques	Alumnes de 4°, 5° i 6°	Escala de Valdés Cuervo i Carlos Martínez, escala Ahmed i Braithwaite, escala <u>moss-sast</u> i creació de una escala per mesurar la <u>compassió</u> a partir de la <u>revisió</u> de escales ja validades.	420 estudiants	Mitja de 10 anys	3
2011	<u>Caballo, V.</u>	Granada, Espanya	-	2 col·legis privats concertats	Alumnes de 5° i 6° de primària i 1° i 2° d'ESO	<u>Qüestionari multimodal de l'assetjament escolar</u> i <u>qüestionari de interacció social per nins-III</u>	193 estudiants	9-14 anys	3
2014	<u>Murrieta, P.</u>	Mèxic	-	2 escoles públiques	Alumnes de 5° i 6° de primària	Escales de <u>victimització</u> , <u>agressió</u> i conductes positives de <u>Orpinas</u> i qüestionari de característiques sociodemogràfiques.	302 nins	9-15 anys	1+
2020	Mendoza-González, B.	Mèxic	-	11 escoles públiques	Alumnes de 3° a 6° de primària i tres primers cursos de la ESO	Qüestionari d'assetjament, qüestionari de atributs personals, <u>food overintake questionnaire</u> , qüestionari d' <u>actituds i estratègies cognitives socials</u> i qüestionari de pràctiques de criança	1190 estudiants	8-16 anys	3

2011	Li, K	Chicago, EEUU	2004-2007	14 escoles	Alumnes de 3º grau que en acabar l'estudi eren de 5º	Informe d'implementació, enquestes desenvolupades pels investigadors, escala d'agressió i escala de freqüència de comportament delinqüent	510 alumnes	-	1+
2012	Schroeder, B.	Estats Units	Període d'avaluació de 3 anys	70 edificis escolars	Alumnes de graus de k a 12	Qüestionari d'intimidació d' <u>Olweus</u>	100.000 nins	-	2++
2015	<u>DeSisto</u> , M	-	-	-	-	-	-	-	4
2012	<u>Joronen</u> , K	Finlàndia	Setembre 2007-abril 2008	4 aules de dues escoles primàries	Alumnes de 4º i 5º	Escala de perfil de benestar escolar	134 alumnes	9-12 anys	1+
2016	Persson, L	<u>Suecia</u>	Novembre 2011	6 aules de tres escoles primàries	Alumnes de 5º i 6º	Model de retroalimentació	6 aules	10-12 anys	alfa
2018	<u>Matschek-Jauk</u> , M.	<u>Austria</u>	Setembre 2012- juny 2014	16 aules de 3 escoles primàries	-	Qüestionari per avaluar el clima escolar i de classe, enquesta HBSC 2010, qüestionari de <u>foratlessa</u> i dificultats	365 estudiants	9-15 anys	1+

5. DISCUSSIÓ

Ens trobem davant una situació on la majoria de les conseqüències succeeixen a la víctima, la qual pot presentar diversos símptomes molt variis que van des de la somatització fins a la depressió o la baixa autoestima.

Les persones involucrades en l'assetjament poden presentar diverses característiques algunes de les quals estan influïdes per la criança dels pares, encara que també és important destacar les característiques dels centres educatius que també poden influir en el percentatge de casos d'assetjament.

Després de considerar totes aquestes característiques, ens trobem amb una llista de diferents programes que pretenen prevenir l'assetjament des de diverses perspectives com poden ser abordar-lo des de videojocs, des de la millor formació dels professors o la millora en la criança per part dels pares, entre d'altres.

Per clarificar millor aquest apartat, s'ha dividit en els dos objectius específics i dins aquests s'ha subdividit en diferents apartats.

5.1. Identificar l'impacte que té l'assetjament escolar sobre els actors que hi participen.

Les víctimes d'assetjament poden patir ansietat, estrès, angoixa, mal de cap i d'estómac, insomni, pèrdua de la gana o fòbia social o escolar entre altres la resta de la seva vida (7,9,17). A més les víctimes també experimenten inseguretats i diverses formes d'alteracions psicosocials com depressió i ansietat que inclús poden exhibir autodestrucció (17–19). Cal destacar que les víctimes que han sofert assetjament freqüent i no han estat ateses tenen un risc quatre vegades major d'estrès posttraumàtic i ansietat greu i tenen cinc vegades més una ideació suïcida recurrent (7). Per les víctimes, aquestes experiències continuen afectant les seves vides fins a les edats adultes, ja que presenten a la llarga depressió, baixa autoestima i dificultat per confiar en altres persones com problemes d'interiorització (18–20). A part de tot això tenen major risc d'abandó o absentisme escolar i baix rendiment acadèmic (19). A més, els estudiants involucrats en assetjament crònic se senten insegurs, manquen de sentit de satisfacció personal i acadèmic i es tornen temorosos i apàtics (21).

Els espectadors, també presenten conseqüències com poden ser sentit disminuït de l'empatia cap a altres, poden sentir-se insegurs i tenir dificultats per aprendre. Pel que fa als assetjadors, sense una intervenció, tenen tres vegades més probabilitats de tenir almenys una condemna penal als 24 anys (21).

- *Identificar les característiques dels diferents participants en l'assetjament en edat escolar per ajudar a millorar les intervencions ja aplicades.*

Malgrat que és difícil definir els diferents perfils de les persones involucrades, ja que tothom pot sofrir-lo, ser testimoni o assetjar, es considera més susceptible a patir assetjament escolar les persones de caràcter tímid, introvertit, insegur, amb baixa autoestima o amb alguna característica diferent que pot dur a burla. Cal mencionar que els estudiants amb més risc de sofrir assetjament són els que presenten algun tipus de discapacitat com podria ser el trastorn emocional (17,22), el qual presenta els índexs més alts en comparació amb les altres. L'assetjador sol ser el líder del grup per la seva fortalesa, no sol ser bon estudiant inclús, pot ser un repetidor i pot complir criteris de trastorn per dèficit d'atenció, tot i que aquesta és una característica particular, ja que també es podria trobar en la víctima depenent del cas. També, solen ser nins que actuen per "prontos" i resolen malament els conflictes, manquen d'empatia i sentiment de culpabilitat, a més moltes vegades provenen de cases disfuncionals. Pel que fa als espectadors, poden ser alumnes models que acaben interioritzant errors d'atribució cap a la víctima o solen seguir el que diu el líder i no intervenir per por que passin a ser ells la víctima que rebí l'assetjament (7). S'ha considerat significatiu el paper que tenen en la intimidació els espectadors, ja que són ells els que poden encoratjar o detenir l'assetjador (23). A partir d'això, es poden classificar en tres rols: proassetjament, prosocial i no compromès. El rol proassetjament i no compromès afavoreixen la prevalença de l'assetjament, mentre que el prosocial prevé l'agressió i incrementa el benestar psicològic de les víctimes (24). El ser impopular i rebutjat pot influir negativament en la disposició dels companys a intervenir (25). La falta d'adaptació social entre iguals és un factor de risc d'implicació en l'assetjament i, per tant, indica que el context físic dels iguals té una influència directa en comportaments agressius sobretot cara a cara, ja que en el ciberassetjament és possible l'anonimat (8).

S'ha de mencionar que els estils de criança i el clima social són factors importants pel desenvolupament socials dels nins i, per tant, un estil parenteral permissiu és major predictor de victimització per assetjament perquè generen nins dependents i més apegats a ells que els fa més vulnerables, mentre que un estil autoritari es vincula significativament amb conductes agressives. A més el grau d'implicació i suport dels pares sol ser menor per les víctimes (16). Torbem tres factors en l'àmbit familiar considerats decisius pel desenvolupament de models d'agressió entre els alumnes com són l'actitud emotiva dels pares negativa, l'absència de límits i permissivitat davant una conducta agressiva i la utilització del càstig físic i el maltracta emocional (7). També els nins que experimenten negativitat en les relacions entre pares i fills solen tenir estratègies socials menys adaptatives i experimentar més dificultats per crear o mantenir relacions positives, a més de tenir problemes de confiança en les intencions dels altres (25). Per tant, un dels principals factors protectors és el suport social i un clima escolar positiu, ja que l'escola té un paper central en la vida de les persones sent un dels primers llocs on socialitzen (10).

A més, a part dels tres rols abans mencionats, s'ha identificat un alumne al qual s'anomena no implicat. Encara que ha estat poc estudiat, el seu estudi pot brindar informació sobre els factors que protegeixen de participar en l'assetjament escolar (26).

El gènere dels participants també està relacionat amb la incidència com a víctimes d'assetjament, ja que hi ha més nins que nines que reconeixen ser víctimes de conductes d'exclusió social o d'amenaques i xantatges, però en el cas de xerrar malament sobre la víctima succeeix el contrari, sent més números el percentatge de nines. Pel que fa als assetjadors, es declaren més nins que nines. Algunes investigacions apuntes que les nines estan menys involucrades en l'assetjament perquè són més expressives i perceptives, per tant, mostren major empatia i reconeixen millor les emocions dels altres (15). A més les nines reben menys missatges orientats a l'agressió que els nins (13). També cal mencionar que són els nins els que denuncien nivells més alts d'agressió i victimització com poden ser empentes, cop o puntades que les nines (20,27).

A part de les característiques dels participants també s'ha de mencionar les característiques de l'escola, ja que les escoles que tenen estructures jeràrquiques les quals manquen de normes de conducta o tenen un sistema disciplinari inconsistent, ambigu o extremadament rígid poden afavorir que apareixen i es mantinguin situacions de violència a l'aula. A més són aquests tipus d'escoles les que solen negar la importància del que passa o no els hi pareix que sigui la seva responsabilitat (7). També es declaren més víctimes en els centres privats o concertats que en els públics (15).

Per tant, podem concloure que els factors de risc a tenir en compte a l'hora d'avaluar possibles víctimes d'assetjament són el fet de tenir alguna característica que els faci diferents i pugui dur a burla i tenir un caràcter introvertit, mentre que els factors de risc per ser assetjador són persones que no solen resoldre bé els conflictes i manquen d'empatia. A part s'ha de tenir en compte tant els estils de criança i el clima escolar així com les normes i tipus d'escola a la qual assisteixen.

5.2. Sugerir a partir de la recerca feta diferents intervencions de prevenció d'assetjament efectives.

- *Definir la visió dels nins respecte al que es fa per reduir l'assetjament escolar.*

Els nins consideren que és necessària més supervisió per detectar i prevenir l'assetjament, a més de dur a terme més xerrades a classe sobre les sancions per intimidar o sobre els casos d'intimidació per així reduir-los. També consideren que és necessari un equip de prevenció per tractar-lo i per sensibilitzar. Per tant, consideren que els professors haurien d'escoltar i mostrar més interès (12).

Els nins mostraren un desig per tenir regles de conducta i conseqüències ben definides i dugueren a terme diferents suggeriments. A més consideraren que s'havia de designar companys facilitadors, els quals eren nins amb la feina d'ajudar i donar suport a altres per millorar la seguretat en la escola. També proposaren que es dugueren a terme més xerrades sobre com ser un bon amic i que la professora ajudés a formar noves amistats (12).

D'acord amb això els nins informen d'una manca de sensibilització i escolta per part del professorat a part d'una manca de normes o càstigs disciplinaris. I, per tant feren

evident la necessitat de més educació i xerrades per conscienciar a la població educativa.

- *Intervencions que han mostrat eficàcia en l'actualitat per reduir l'assetjament escolar.*

Els mecanismes més eficaços per prevenir la violència són aquells que utilitzen com a base el desenvolupament de les habilitats socials, la inclusió d'habilitats emocionals i altres habilitats, les quals inclouen l'afrontament de reptes i demandes de la vida quotidiana. Després de la anàlisi de diferents experiències, s'ha trobat que les habilitats socioemocionals que ajuden a disminuir la violència són el reconeixement i maneig de les emocions, el desenvolupament de la tolerància, la interacció empàtica amb els iguals i el desenvolupament d'habilitats de resistència a la pressió externa i la recerca eficient de suport social (13). Seguint aquesta línia trobem un programa d'acció positiva que s'enfoca en influències sobre el comportament; l'èxit del programa es tradueix en una reducció del 36% en comportament violent i del 41% del comportament d'intimidació (28). També seguint aquesta línia trobem el programa Youth Matters que és una intervenció basada en habilitats que promouen el desenvolupament saludable entre estudiants i adults de l'escola i creant normes segures i saludables. En l'estudi realitzat a Denver, s'observa com el grup intervenció pesaren de forma part dels diferents tipus de persones involucrades al grup de no involucrats, ja que ajuda a l'adquisició d'habilitats interpersonals, per tant, a confrontar als assetjadors. Encara que cal mencionar que l'efecte més positiu fou als estudiants de classe víctima (20). En un altre estudi s'observà que la implementació d'un programa d'aprenentatge socioemocional no provoca efectes significatius per la perpetració o victimització de l'assetjament escolar, les burles homofòbiques i la violència sexual, encara que els joves que participaren en la intervenció tenien menys probabilitats d'informar la perpetració d'agressions físiques (27). A part, s'ha demostrat que l'exclusió i el càstig han sigut ineficaços per reduir l'assetjament a la llarga, per això es proposa una prevenció de l'assetjament des del suport del comportament positiu (BP-PBS), el qual s'enfoca en extingir el comportament d'intimidació mitjançant el procediment d'atura/camina/xerra. En l'estudi es demostrà que tingué l'impacte més gran en alumnes de 3º grau, això es pot deure al fet que els estudiants més majors poden considerar l'estratègia infantil i degut a això s'hauria de dur a terme certes

modificacions per augmentar aquesta acceptació. Cal mencionar que no només va reduir els incidents reals sinó que també va produir millores en l'actitud i percepcions dels estudiants (22).

Una estratègia diferent, seria la implementació d'un programa de teatre per millorar les relacions socials i contra-assetjament. Es dugué a terme la implementació en 2 escoles on s'observa una millora de les relacions socials a l'aula, a més d'una reducció de la freqüència d'assetjament (23).

Des d'una altra perspectiva, trobem un programa d'intervenció, el qual és altament eficaç en els observadors tant que donen suport a l'assetjador com els que donen suport a la víctima com els passius. On pareix que té menys impacte és sobre les conductes de les víctimes d'assetjament directe, encara que el programa fa feina amb la idea que cada participant ha de resoldre els seus problemes i no s'ha d'escudar darrere un company més hàbil, ja que això no és prendre una actitud activa (11).

Per una altra banda, trobem un estudi on s'implementa un pla d'estudis, l'objectiu del qual és educar i capacitar als estudiants per prevenir, reconèixer i respondre a l'assetjament de manera adequada. S'observa com els nins del grup de tractament augmentaren el coneixement sobre informació de seguretat i que el varen retenir per un període de 7 mesos almenys. Encara que cal mencionar que alguns coneixements es transmetien millor que altres. Malgrat això, es demostra l'èxit dels curriculars escolars per augmentar el coneixement i els senyals d'advertència d'assetjament (29).

També en un altre estudi s'identifica un impacte positiu de la pràctica d'activitat física de manera regular per equilibrar i regular emocions, fet que provoca que aquesta pugui prevenir l'assetjament. Per tant, els estils de vida saludable has de ser promoguts des de centres educatius on s'inclogui tant la activitat física com l'adquisició d'habilitats d'intel·ligència emocional (30).

A part de tots aquests programes, trobem programes més reconeguts com poden ser els següents mencionats. El programa KiVa és un videojoc contra l'assetjament on adquireixen nova informació i ponen a prova la que ja saben, aprenen habilitats per actuar davant situacions d'assetjament. Aquest programa s'implantà en escoles

primàries mostrant que la mitja de victimització després de dur-lo a terme es va reduir substancialment en el grup d'intervenció, mostrant un millor benestar en les escoles intervenció. També s'observà que els estudiants de l'escola KiVa tenien més actituds contra l'assetjament i més autoeficàcia per defensar mostrant més empatia cap a les víctimes (18). En un altre estudi es demostra que la implementació d'aquest mateix programa redueix en un 13,3% la victimització en la prova posterior a la seva aplicació (19). En aquesta mateixa línia, trobem el programa Happy 8-12, el qual és també un videojoc dissenyat perquè els nins i nines aprenguin a gestionar millor les seves competències emocionals a través de la presentació de 25 conflictes. Després de la seva implementació en un estudi que incloïa 10 escoles, s'observà que un alt percentatge d'alumnes del grup intervenció sabien posar nom a les emocions que anaven sentint i també un alt percentatge sabia donar una resposta assertiva. A més de que s'observà un descens del nivell d'ansietat. Per un altre costat, sí que es va veure que mentre en el grup control augmentaren un 7% el nombre de conflictes, en el grup experimental va disminuir en un 16%. També s'observà una millora en el rendiment de totes les assignatures. Pel que fa al clima tant en l'aula com en el pati, mostraren una millora en el posttest gràcies a aquest entrenament d'habilitats socials i emocionals que dugué a la millora de resolució de conflictes puntuals i del clima global, el que a la vegada va millorar altres aspectes ja mencionats com el rendiment o l'estat emocional dels alumnes (31).

Un altre programa seria el d'habilitats per la vida que s'anomena Lions Quest, el qual podria reduir l'assetjament i fomentar el clima a classe si s'implementés a nivell de tota l'escola com intervenció universal (14).

Per un altre, costat trobem el programa de prevenció de l'assetjament d'Olweus, el qual després de la seva aplicació en 70 escoles, es comprova que és efectiu per la reducció dels autoinformes dels estudiants sobre assetjament a altres i l'augment dels informes d'estudiants que intentaren ajudar a una víctima d'assetjament. Encara que trobem que és necessari que aquest programa s'implementi dos o més anys (21).

Però a part de tot això, com s'ha mencionat un factor important és la criança, per tant, millorar la criança dels fills en la primera infància pot reduir l'assetjament adolescent. Degut a això s'ha de capacitar als pares per utilitzar millors mètodes de disciplina que

redueixi l'assetjament (32). Dins d'aquesta línia, trobem la disciplina restaurativa que disminueix l'assetjament escolar mitjançant els seus efectes en el maneig restauratiu de la vergonya i la compassió dels estudiants cap a les víctimes i, per tant, afavoreix la conducta prosocial quan aconsegueix promoure el desenvolupament d'emocions morals (33). També quan els pares valoren, donen suport i es comuniquen assertivament amb els fills, s'afavoreix el desenvolupament de l'empatia, incentivant-los a la recerca d'ajuda davant situacions problemàtiques (26).

Per un altre costat, s'ha presentat un projecte de col·laboració realitzat en un esdeveniment on es duen a terme mini conferències per mestres, els quals després de tots els tallers sentiren que havien rebut tota la informació que necessitaven per manejar l'assetjament escolar (34).

Finalment, és important parlar de la infermera escolar, la qual té un paper important en l'equip de prevenció de l'assetjament, tant per la prevenció de la intimidació com per la identificació dels alumnes que són intimidats, intimiden o ambdós (17).

Com es pot veure hi ha una gran selecció d'intervencions que intervenen en diferents aspectes que es duen a terme, com pot ser en les habilitats socioemocionals, habilitats per la vida, relacions socials, comportament positiu, etc. A part d'aquestes intervencions enfocades en els infants, també trobem intervencions enfocades en la capacitat del professorat i d'altres enfocades en la criança donada per part dels pares, ja que com s'ha vist aquesta pot ser un factor de risc.

5.3. Limitacions

Encara que tots aquests programes mostren una efectivitat és important tenir en compte les limitacions que presenten com poden ser la falta de recursos i temps, ja que impliquen dedicar-li bastants hores i alguns requereixen una despesa econòmica elevada. A més algunes de les intervencions estudiades en els diferents estudis mencionats han tingut la limitació de què la mida mostral ha estat més reduïda.

5.4. Implicacions

- *Implicacions per la política*

Es demostra que s'hauria d'implementar en les escoles una infermera escolar que pugui abordar aquest tema, a part de poder capacitar als professors per fer-ho. A més d'així poder detectar de manera precoç qualsevol inici d'assetjament escolar i tractar-lo de forma primerenca per reduir les possibles conseqüències. A part s'haurien de canviar els plans d'estudi de les diferents escoles per poder incloure programes dedicats a la prevenció de l'assetjament.

- *Implicacions per la pràctica*

És important en la pràctica abordar l'assetjament de manera primerenca, ja que si no els estudiants poden acceptar el comportament inapropiat i no estar disposat a fer res al respecte (22), encara que abordar l'assetjament és complexa i requereix una capacitat adequada per garantir que els docents abordin els comportaments problemàtics de manera efectiva (19). A part, s'ha de fer una valoració dels infants quan acudeixen a consulta per poder detectar possibles factors de risc, i si aquests estan presents, fer un seguiment en les diferents consultes per detectar qualsevol inici d'assetjament de manera precoç.

- *Implicacions per la formació*

S'hauria de dur a terme una millor formació als infermers pediàtrics dels centres de salut per poder detectar l'assetjament escolar i a la vegada també poder capacitar als professors de les escoles perquè sàpiguen com abordar-lo i tractar-lo amb els alumnes.

- *Implicacions pels centres educatius*

Cal mencionar que moltes escoles necessiten de 3 a 7 anys per adoptar i implementar completament un programa integral i veure els beneficis, per tant, s'ha de planificar l'adaptació i el refinament per adaptar-se a les condicions locals i els problemes emergents (28). A més d'augmentar la sensibilització i la formació dels professors sobre aquest tema.

6. CONCLUSIONS

Es fa evident la necessitat de més investigació sobre les conseqüències pels assetjadors, ja que com s'ha pogut veure la gran majoria d'estudis només parlen de les conseqüències que té per la víctima. A part s'ha pogut veure com un dels factors de risc de ser assetjador és la falta d'empatia, cosa que pot dur al fet que l'assetjador no sigui tant conscient del mal que està fent i, per tant, les conseqüències per ell no siguin tan presents, a causa d'aquest fet, s'hauria de dur a terme més programes on s'abordi l'empatia i una millor criança cap a potenciar-la.

Per un altre costat, s'evidencia que els nins no perceben tenir suport dels professors quan succeeixen casos d'assetjament. Per tant, s'haurien d'aplicar programes de sensibilització per millorar els coneixements dels professors, a més de programes en les escoles per abordar l'assetjament escolar des de diferents perspectives, ja que es demostra que hi ha molts aspectes que influeixen en aquest. El que sí que ha quedat reflectit és que els programes més efectius són els més atractius pels nins com poden ser videojocs o programes d'aquest estil, pel fet que aquests tipus de programa els crea més interès i, per tant, presten més atenció.

També s'ha de mencionar que a part d'abordar l'assetjament des de l'escola s'hauria de dur a terme una millora en la criança dels nins, perquè aquesta influeix directament en aquest.

Com a resultat, es fa evident la necessitat d'una infermera escolar la qual exercirà diferents rols. Aquesta dura a terme intervencions efectives i atractives pels alumnes per reduir l'assetjament escolar i millorar el seu benestar en l'escola duent a un millor estat de salut i millor rendiment acadèmic, en conseqüència, haurien de ser intervencions adaptades al grup d'edat. A més, aquesta infermera haurà de tenir en compte els factors de risc ja mencionats com poden ser el tipus de caràcter, la presència de trets diferents o els estils de criança, a part del gènere, que estiguin presents en el centre educatiu per poder guiar la intervenció. També necessitarà habilitats i formació per poder treballar tant amb el professorat com amb els pares, ja que també formen part d'aquest procés, per tant, haurà de dur a terme intervencions també damunt aquests. A part haurà de dur a terme relacions amb psicòlegs en el cas que el pacient ho necessiti si l'assetjament ha estat detectat massa tard, tant per tractar la víctima com l'assetjador.

7. BIBLIOGRAFIA

1. UNICEF. *Definición de la infancia*. Amnistía Internacional Catalunya. 2005;
2. *Infancia* | Naciones Unidas [Internet]. Naciones Unidas. [cited 2022 Mar 2]. Available from: <https://www.un.org/es/global-issues/children>
3. Treuer del Valle DV. *CRECIMIENTO Y DESARROLLO*.
4. *LA EDUCACIÓN DE LAS NIÑAS ELEVA LOS ÍNDICES DE ESCOLARIZACIÓN DEL MUNDO*. UNICEF:para cada infancia.
5. *La UNESCO y la OMS instan a los países a que conviertan cada escuela en una escuela promotora de la salud*. Organización mundial de la Salud. 2021.
6. Olweus D. Acoso escolar bullying en las escuelas hechos e intervenciones.
7. Armero Pedreira P, Bernardino Cuesta B, Bonet De Luna C, Pedreira PA. *Acoso escolar*. Revista Pediatría de Atención Primaria. 2011;13(52):661–70.
8. Fernández CMG, Félix EMR, Ruiz RO. *Factores explicativos del acoso cara a cara y del ciberacoso en escolares de primaria*. Psicothema. 2015;27(4):347–53.
9. Alonso Montejo MM, Zamorano González E, Ledesma Albarrán JM, Alonso Montejo MM, Zamorano González E, Ledesma Albarrán JM. *¿Qué saben nuestros niños de la escuela primaria sobre acoso escolar?* Pediatría Atención Primaria [Internet]. 2019 [cited 2022 Jan 8];21(82):121–9. Available from: https://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1139-76322019000200002&lng=es&nrm=iso&tlng=es
10. Monteiro RP, de Medeiros ED, Pimentel CE, Gouveia RSV, Gouveia VV. *Valores sociais atenuam sintomas depressivos em vítimas de bullying*. Psico. 2020 May 15;51(1):29342.
11. Caballo VE, Calderero M, Carrillo GB, Salazar IC, Irurtia MJ. *Acoso escolar y ansiedad social en niños (II): Una propuesta de intervención...*: EBSCOhost [Internet]. Behavioral Psychology. 2011 [cited 2021 Dec 9]. p. 611–26. Available from: <https://0-web-s-ebSCOhost-com.llull.uib.es/ehost/detail/detail?vid=12&sid=80f08e83-0c85-40e1-aa50-4d37ed77c444%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmbGFuZz1lcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#AN=2011-28939-007&db=psyh>
12. Persson L, Haraldsson K, Hagquist C. *School satisfaction and social relations: Swedish schoolchildren's improvement suggestions*. Int J Public Health [Internet]. 2016 Jan 1 [cited 2021 Dec 12];61(1):83–90. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26012848/>
13. Murrieta P, Ruvalcaba NA, Caballo VE, Lorenzo M. *CAMBIO EN LA PERCEPCIÓN DE LA VIOLENCIA Y EL COMPORTAMIENTO AGRESIVO ENTRE NIÑOS A PARTIR DE UN PROGRAMA DE HABILIDADES*

SOCIOEMOCIONALES . Behavioral Psychology / Psicología Conductual. 2014;22:569–84.

14. Matischek-Jauk M, Krammer G, Reicher H. *The life-skills program Lions Quest in Austrian schools: implementation and outcomes*. Health Promot Int [Internet]. 2018 Dec 1 [cited 2021 Dec 12];33(6):1022–32. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28973151/>
15. Gómez Carroza T, León del Barco B, Felipe Castaño E. *Acoso escolar en estudiantes de Educación Primaria en Extremadura*. Apuntes psicol. 2011 Sep;29(3):471–90.
16. Cerezo F, Ruiz-Esteban C, Lacasa CS, Gonzalo JJA. *Dimensions of parenting styles, social climate, and bullying victims in primary and secondary education*. Psicothema. 2018;30(1):59–65.
17. DeSisto MC, Smith S. *Bullying prevention in schools: position statement*. NASN Sch Nurse [Internet]. 2015 May 1 [cited 2021 Dec 12];30(3):189–91. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25870100/>
18. Kärnä A, Voeten M, Little TD, Poskiparta E, Kaljonen A, Salmivalli C. *A Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4-6*. Child Development [Internet]. 2011 Jan [cited 2022 Feb 21];82(1):311–30. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8624.2010.01557.x>
19. Clarkson S, Charles JM, Saville CWN, Bjornstad GJ, Hutchings J. *Introducing KiVa school-based antibullying programme to the UK: A preliminary examination of effectiveness and programme cost*. Sch Psychol Int [Internet]. 2019 Aug 20 [cited 2022 Jan 9];40(4):347–65. Available from: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0143034319841099>
20. Jenson JM, Brisson D, Bender KA, Williford AP. *Effects of the Youth Matters Prevention Program on Patterns of Bullying and Victimization in Elementary and Middle School*. Social Work Research [Internet]. 2013 Dec 1 [cited 2022 Jan 9];37(4):361–72. Available from: <https://academic.oup.com/swr/article-lookup/doi/10.1093/swr/svt030>
21. Schroeder BA, Messina A, Schroeder D, Good K, Barto S, Saylor J, et al. *The implementation of a statewide bullying prevention program: preliminary findings from the field and the importance of coalitions*. Health Promot Pract [Internet]. 2012 Jul [cited 2021 Dec 12];13(4):489–95. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21422258/>
22. Ross SW, Horner RH. *Bully Prevention in Positive Behavior Support*. Journal of Emotional and Behavioral Disorders [Internet]. 2014 Dec 12 [cited 2022 Jan 9];22(4):225–36. Available from: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1063426613491429>
23. Joronen K, Konu A, Rankin HS, Åstedt-Kurki P. *An evaluation of a drama program to enhance social relationships and anti-bullying at elementary school:*

- a controlled study*. Health Promot Int [Internet]. 2012 Mar [cited 2021 Dec 12];27(1):5–14. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21385761/>
24. Nieblas CA, Valdés Cuervo AA, Carlos Martínez EA, Ferrer BM, García Vázquez FI. *Psychometric properties of the adaptation to Spanish of the participant role approach (PRA)*. Revista Colombiana de Psicología. 2018 Jul 1;27(2):177–92.
 25. Kaufman TML, Kretschmer T, Huitsing G, Veenstra R. *Why Does a Universal Anti-Bullying Program Not Help All Children? Explaining Persistent Victimization During an Intervention*. Prev Sci [Internet]. 2018 Aug 1 [cited 2021 Dec 12];19(6):822–32. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29707731/>
 26. Mendoza-González B, Nieto ID, Mandujano MAG. *Student profile not involved in bullying: Description based on gender stereotypes, parenting practices, cognitive-social strategies and food over-intake*. Anales de Psicología. 2020 Oct 1;36(3):483–91.
 27. Espelage DL, Low S, Polanin JR, Brown EC. *The impact of a middle school program to reduce aggression, victimization, and sexual violence*. Journal of Adolescent Health. 2013 Aug;53(2):180–6.
 28. Li KK, Washburn I, DuBois DL, Vuchinich S, Ji P, Brechling V, et al. *Effects of the Positive Action programme on problem behaviours in elementary school students: a matched-pair randomised control trial in Chicago*. Psychol Health [Internet]. 2011 [cited 2021 Dec 12];26(2):187–204. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21318929/>
 29. Bright MA, Sayedul Huq M, Patel S, Miller MD, Finkelhor D. *Child Safety Matters: Randomized Control Trial of a School-Based, Child Victimization Prevention Curriculum*. Journal of Interpersonal Violence [Internet]. 2022 Jan 4 [cited 2022 Feb 21];37(1–2):538–56. Available from: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0886260520909185>
 30. Herazo-Beltrán Y, Campo-Ternera L, García-Puello F, Méndez O, Suarez-Villa M, Vásquez-De La Hoz F, et al. *Relationship between Physical Activity and Emotional Intelligence and Bullying Among School Children*. Revista de Psicología del Deporte/Journal of Sport Psychology. 2019;28:97–104.
 31. Filella G, Cabello E, Pérez-Escoda N, Ros-Morente A. *Evaluation of the Emotional Education program “Happy 8-12” for the assertiv...: EBSCOhost* [Internet]. Electronic Journal of Research in Educational Psychology. 2016 [cited 2021 Dec 9]. p. 582–601. Available from: <https://0-web-s-ebSCOhost-com.llull.uib.es/ehost/detail/detail?vid=22&sid=80f08e83-0c85-40e1-aa50-4d37ed77c444%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmbGFuZz1lcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#AN=2017-14297-009&db=psyl>
 32. Kim JH, Hahlweg K, Schulz W. *Early childhood parenting and adolescent bullying behavior: Evidence from a randomized intervention at ten-year follow-*

- up*. Social Science & Medicine [Internet]. 2021 Aug 1 [cited 2022 Jan 9];282:114114. Available from:
<https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953621004469>
33. Valdés Cuervo AA, Carlos Martínez EA. *Relación entre disciplina parental restaurativa, manejo de la vergüenza, co...*: EBSCOhost [Internet]. Revista Mexicana de Psicología. 2017 [cited 2021 Dec 9]. p. 37–45. Available from:
<https://0-web-s-ebsohost-com.llull.uib.es/ehost/detail/detail?vid=14&sid=80f08e83-0c85-40e1-aa50-4d37ed77c444%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmbGFuZz1lcyZzaXRIPWVob3N0LWxpdmU%3d#AN=2017-04106-004&db=psyh>
34. Ortiz-Bush Y, Schultz R. *A Collaborative Bullying Prevention Project*. Journal of Creativity in Mental Health [Internet]. 2016 Oct 9 [cited 2022 Jan 9];11(3–4):343–52. Available from:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15401383.2016.1244500>